

KOVÁCS ÁGNES

EGY KELET-MAGYARORSZÁGI KARRIERTÖRTÉNET: EÖTVÖS MIKLÓS PÁLYÁJA

A témáról két évvel ezelőtt Vaján, a Rákóczi-szabadságharc kérdéseivel foglalkozó történészek immár hagyományosnak tekinthető tudományos ülésén beszéltem először. Mivel azonban a konferencián elhangzottak nem jelentek meg, az Eötvös Miklóssal kapcsolatos kutatásaim pedig még inkább megerősítettek a pálya fontos tanulságait illetően, jelen dolgozatban részben a Vaján elmondottaknál részletesebben szeretnék érvelni az eötvösi életút feltárásának szükségessége mellett, részben megkísérlem összefoglalni Eötvös Miklós birtokszerzéseinek történetét. Gazdálkodási, alispáni és uradalmi tisztségviselői, valamint hadbiztosi működésének feldolgozása, társadalmi kapcsolatrendszerével együtt, folyamatban van.

A legfontosabb életrajzi adatok

Az I. Eötvös Miklós és Nagy Erzsébet frigyéből származó II. Miklós születési dátumát ma éppúgy nem ismerjük, mint Lehoczky Tivadar, akinek a vásárosnaményi Eötvös-családról írt munkája a 19. század végén jelent meg a Turulban. Ám házasságkötésének időpontját figyelembe véve, valószínűleg nem tévedünk nagyot, ha úgy véljük, hogy legkésőbb az 1660-as évek végén látta meg a napvilágot. Az ugyanis biztos, hogy első feleségével, a jónevű szatmári nemesszalád lányával, Irinyi Borbálával 1691. január 14-én már házas volt. Ezen a napon állított ki Ecseden egy „conditionaliter csinált contractust”, amelyben „kedves feleségem”-ként említi az asszonyt. A szerződésre azért került sor, mert eljegyzésükkor – a szokás ellenére – Eötvös „semminémű jegy ruhát” nem adott menyasszonyának, s ezért utólag oly módon kárpótolta, hogy 1000 ezüsttallér értékben arany- és ezüstmarhát, Szabolcs megyei birtokokat és azokon élő jobbágyokat kötött le dotalitiumként neje számára, aki a contractus szerint férje utód nélküli elhalálozása esetén is jogosult lett volna az ajándékra.¹

A családfa négy gyermekről tudósít, ami persze nem zárja ki, hogy a házaspárnak több szülőtte is lehetett. Akárhányan voltak, négyen biztosan

¹ SzSzBML. IV. A. 1. XIII. 3. 1. d. 1691. január 14.

elérték a felnőttkort: Éva, I. József, Krisztina és III. Miklós.² Irinyi Borbála elhalálozásának évét Lehoczky 1703 tájára teszi, ám ezt a keltekezést ő maga teszi bizonytalanná két másik adatával. Egyrészt azzal, hogy a második házasságkötés időpontját a gyászév letelte utánra helyezi (ennél pontosabban nem határozza azt meg), másrészt II. Miklós végrendelete alapján megállapítja, hogy második nejével 22 évig élt együtt. Mivel a testamentum 1731. november 7-én készült³ (Eötvös Miklós még ebben az évben el is hunyt), második házasságát 1709-ben kellett kötnie. Eszerint, ha Irinyi Borbála valóban 1703-ban halt meg, a férj hat éven át özvegyként nevelte gyermekeit. Az első házasságból származó József nekrológja azonban arra utal, hogy a második asszony lelkiismeretesen gondoskodott az árvákról.⁴ Lehoczky adatait cáfolják az Eötvös végrendeletének megtámadása miatt indított perben elhangzottak is. Azt tisztázandó ugyanis, hogy mit szerzett az elhunyt az első és mit a második feleséggel, az egyik kérdés így hangzott: Irinyi Borbála 1708-ban bekövetkezett halála után meddig volt özvegy Eötvös Miklós?⁵

Debreczeni Mária, az új feleség tekintélyes családdal büszkélkedhetett. Ősei közül a legismertebbnek Debreczeni Tamás számított, aki előbb Bethlen Gábor, majd I. Rákóczi György, illetve özvegy Lorántffy Zsuzsanna jószágainak volt a kezelője és tizedbérletje. Szolgálataiért számos birtokadományban részesült, amelyek jelentős részét, Debreczeni Mária férjeként, Eötvös megszerezte. 1731-ben bekövetkezett halálakor a második házasságból való négy fiú (Imre, Sándor, László és Lajos) még kiskorú volt, Mária nevű leánya viszont gróf Teleki Sámuel hitveseként már önálló életet élt.⁶

II. Eötvös Miklós első köztisztvisége Szatmár megye egyik szolgabírói hivatala volt 1696-ban. 1699-ben adórovóként említik a források, 1710 és 1714 között – egy év megszakítással – alispánként működött. 1712-ben Szatmár megye országgyűlési követévé választották Ajtay Mihállyal együtt. Közben, a Rákóczi-szabadságharc idején, 1706. július 14-től, ténylegesen október elejétől tiszántúli districtualis commissariusként ténykedett.⁷ Károlyi Sándor támogatásán kívül, ebben a feladatkörben nyújtott teljesítményének köszönhetően, hogy 1723-ban őt nevezték ki a debreceni, más néven tiszántúli

² Lehoczky, 1894. 130.

³ Lehoczky, 1894. 89. és 91.

⁴ A gyászbeszéd 1752. január 13-án hangzott el Lázáriban Eötvös József Szatmár megyei alispán temetésén. *Éble*, 1894. 190–191.

⁵ Copia Deutrum Punctorum. MOL. Károlyi lvt. P. 1511. 2. d. Eötvös család peres iratai 1617–1770.

⁶ Lehoczky, 1894. 89–91.

⁷ Lehoczky, 1894. 89.; Heckenast, 2005. 130.; Bánkúti, 1991. 43.; SzSzBML. IV. A. 1. F. 7. No. 111.

kerület főbiztosává, mely tisztséget haláláig viselte.⁸ (A bizottság az országban elszállásolt katonaság és a lakosság közötti vitás ügyekben az utóbbi érdekeit képviselte.) 1724. május 26-án érte a legnagyobb megtiszteltetés: III. Károly királyi tanácsosi címmel ruházta fel.⁹

Bár személy szerint több hivatalos elismerésben nem részesült, ugyancsak Miklós nevű fia és annak gyermekei bárói rangot nyertek. Az erről szóló diplomát 1768. február 2-án állították ki Bécsben,¹⁰ s aligha vonható kétségbe, hogy ennek alapjait az ő munkássága teremtette meg.

Miért érdemes megismerni Eötvös Miklós pályáját?

Tudjuk, hogy az Eötvös Miklóshoz hasonló karrier nem egyedi jelenség. Számos tekintélyes bene possessionatus család említhető, amelyek tagjai a Rákóczi-szabadságharcban vagy éppen az azzal szemben álló táborban vállalt szerep révén váltak széles körben, olykor országosan ismertté. Közülük többen, általában két generációval később a főnemesség soraiba emelkedtek. Az ismertségnek, mint a karrierépítés és a társadalmi mobilitás eszközének jelentőségére a Vay családról írt dolgozatomban is utaltam. A családtörténeti kutatások azt bizonyítják, hogy az ismert és széleskörű kapcsolatokkal rendelkező famíliák a kormányzattal való együttműködési készség esetén könnyebben érvényesültek, mint a csak megyei hivatalokat betöltő köznemeselek, akik többsége, éppen az ismertség híján, akkor sem remélhetett bejutást az országos intézményekbe, ha jómódú volt. Mivel a mindenkori politikai kurzus fontosnak tartja a közvélemény által mértékadónak számító személyek viszonyát a hatalomhoz, s ez a 18. században sem volt másként, az egykori kurucok utódainak lojalitása a Habsburg-ház iránt az Udvar szempontjából értékes politikai üzenetet hordozott.¹¹ Mindemellett a 18.

⁸ Heckenast, 2005. 130.; A Bécsi Magyar Történeti Intézet adatával szemben (BMTI. IV/1934. 361.) Éble 1724-re teszi a kinevezést. Éble, 1894. 191.

⁹ SzSzBML. IV. A. 1. XIII. 3. 1. d.

¹⁰ Illéssy-Pettkő, 1895. 59.

¹¹ Kovács, 1997. 99. Velem szemben, a Vayokról írt, egyébként kitűnő tanulmányában Szakály Orsolya úgy véli, hogy Vay Ádám „nem elősegítője, hanem kerékkötője” volt annak a folyamatnak, amely során a familia „már-már felemelkedett az arisztokráciába”. Alátámasztja azzal indokolja, hogy a család már a szabadságharc előtt a köznemesség felső rétegéhez tartozott, Vay Ádám második felesége pedig bárónő volt, s a gyermekek „szinte kizárólag – elsősorban erdélyi – főnemességekkel házasodtak”. (Szakály, 2002. 354.) Kétségtelen, hogy a vagyon és a társadalmi tekintély, amelyeket a házassági kapcsolatok is tükröznek, fontos feltételei voltak a társadalmi emelkedésnek, de önmagukban nem voltak ahhoz elégségesek. Csupán ezek alapján nem lehet levonni azt a következtetést, hogy a Vay családnak már a 18. század elején esélye lett volna a főnemessé válásra. Arról sem árt megfigyelni, hogy társadalmi emelkedésről akkor beszélhetünk, ha valaki(k) egy adott társa-

században már nem lehetett nagy karriert befutni korszerű műveltség nélkül, hiszen a modernizációt szorgalmazó dinasztának jól hasznosítható igazgatási, bíraskodási és katonai ismeretekre volt szüksége. És persze az érvényesülés szempontjából akkor is előnyt jelentett az ambíciót felkaroló, befolyásos pártfogó.

Eötvös Miklós becsvágyával nem volt probléma. Ennek megnyilvánulásai közül, érvényesülési technikái egyik példjaként is, legalább egyet érdemes bővebben ismertetni. Amikor Károlyi Sándor, akihez többértű és szoros kapcsolat fűzte, 1706 nyarán felajánlotta neki, hogy vállalja el vagy a hadbiztosságot vagy a munkácsi udvarbírószágot, Eötvös így válaszolt: „megh vallom, a két hivatal közzül... majd választani se tudok”. Majd részletesen és félreérthetetlenül megindokolta hezitálásának okát. Jóllehet „becsületesebbnek”, azaz megbecsültebbnek, fontosabbnak tartja a districtualis commissariusságot és szívesen maradna Károlyban mint tiszántúli hadbiztos, úgy véli, hogy az ellenség győzelme esetén ez a hivatal nem sok sikerrel kecsegtet. A munkácsi udvarbírószág tehát biztonságosabb lenne, viszont kisebb a presztízse. „...megh vallom – írja –, újabban udvarbírószágra redeálni /: mely hivatalt 19 esztendő koromban viseltem :/ mintegy csekély személyemnek kisebbségére czélozónak itélek...”.

Ezután dilemmájának eldöntését látszólag Károlyira bízta, aki jól ismeri „oda fel... az dolgoknak folyását”, azaz nálánál jobban meg tudja ítélni, lesz-e békesség vagy sem. Valójában azonban Eötvösnek pontos elképzelése volt arról, hogyan lehetne egyeztetni a biztonsági és a presztízsszempontokat. Azt javasolja Károlyinak, hogy akár lesz megegyezés, akár nem, nevezze ki őt hadbiztosnak, s ebben a minőségében legyen „bizonyos szállása” Munkácson, ahová szükség esetén elmenekülhetne, s intézhetné a munkácsi, ungvári, huszti prófuntházak és praesidiumok ügyeit, gondoskodhatna a városról. Odamenekíthetné Károlyi feleségét s bizonyos vagyontárgyait is. Ha ura csak az udvarbírószágot kínálja számára – fejtegeti tovább gondolatait –,

dalmi csoportból egy másik, a hierarchiában magasabban lévő csoportba lép(nek) át. (Így értelmezi a társadalmi emelkedést Gecsényi Lajos is. *Gecsényi*, 1988. 27.) Az arisztokratává lett birtokos köznemes esetében ez azt jelenti, hogy az illető minimum bárói rangemelésben részesült. A Vay családban erre 1783-ban került sor először, a türelmi rendelet kiadása után, míg a katolikus – a Vayakhoz több szempontból hasonló – Eötvösök esetében már 1768-ban. Ez számomra azt bizonyítja, hogy ad 1.: II. József uralkodása előtt a felekezeti hovatartozás inkább befolyásolta (legalábbis a formális) karriert, mint az elődök kuruc múltja, ad 2.: irreális az a feltételezés, mely szerint a toleranciagondolattól még meg sem érintett Habsburg-házi uralkodók már a 18. század első évtizedeiben rangemelésben részesíthették volna a református Vayakat. Hogy egyébként mikor emelkedhetett volna a család az arisztokraták közé, amennyiben nem „kompromittálódott volna” a Rákóczi-szabadságharcban, nyitott kérdés, amellyel nem érdemes foglalkozni, mert nem adható rá válasz. Mindezek alapján a velem vitázó Szakály Orsolyával csak abban értek egyet, hogy a Vayak társadalmi emelkedését „kálvinista hitük késleltette”. (*Szakály*, 2002. 364).

úgy is jó, „...mindazonáltal, hogy én bennem Nagyságod méltósága is nevedjék, az udvarbíró nevezetét [át kellene] keresztelni”. Még hozzá inspec-torra, akinek hatásköre „a felyeb megh írt dolgokra” is kiterjedne.¹²

Az Eötvöshöz hasonlóan sikeres személyek pályafutását elemezve, fel-tűnik, hogy szinte valamennyien komoly pozíciót szereztek megyéjükben és az ott birtokos arisztokrata család(ok) uradalmaiban. Eötvös Miklós tehát típust testesít meg, akinek életútja nem csak köztörténeti szempontból tarthat számot érdeklődésre, hanem azért is, mert arról a szövevényes kapcsolat-rendszeréről informál, amely a korabeli intézményeket (uradalom, megye, ad hoc bizottságok stb.) működtette, s amely eszköze volt a társadalmi mobili-zációnak, az egyéni és családi érvényesülésnek.

Az utóbbi évtizedekben örömdetesen megnőtt azoknak az esettanulmá-nyoknak a száma, amelyekben a szerzők „a földesúri vezető familiárisi kör, és egy adott vármegye kora újkori nemesi társadalma és a vármegyei hiva-talviselés egymást átszövő kérdésköreit” vizsgálják.¹³ Többen rámutatottak arra, hogy a megyei közigazgatás és a tisztikar történetét kutatva, „a vármegyei közelet főispáni befolyásolásának” lehetőségéről és mértékéről is képet alkothatunk.¹⁴ Bár a szerzők a 16. század második felére és a 17. századra vonatkozóan fogalmazták meg, hogy a nyugat-dunántúli megyékben megha-tározó szerepe volt a hivatalhoz jutásban a főispánnak, illetve a hozzá fűződő viszonynak, jelen ismereteim szerint a Nyugat-Dunántúlhoz képest elmara-dott kelet-magyarországi megyékben még a 18. század nagy részében is ez volt a jellemző.¹⁵ Meggyőződésem, hogy Eötvös Miklós közpályájának fel-dolgozása jelentősen gazdagíthatja a megyei közigazgatás működésével kap-csolatos tudásunkat, s minden bizonnyal közelebb visz bennünket a kelet-magyarországi nagybirtok szervezeti és funkcionális problémáinak megis-meréséhez is. Nem csak azért, mert maga Eötvös is tekintélyes birtokos volt, hanem azért, mert élete során szinte mindig volt valamilyen kapcsolata Szatmár megye leggazdagabb földesurának, Károlyi Sándornak az uradalma-ival.

Az ismert történelmi körülmények és termelési adottságok miatt a Du-nától keletre sokkal kevésbé álltak rendelkezésre az uradalmak működésé-nek/működtetésének feltételei, mint Nyugat-Magyarországon, vagy akár a helyi rendi intézményekben. Itt volt a legnagyobb az infrastruktúra, a mun-kaerő, a tőke, a piac, a szakértelem és általában a műveltség hiánya, ami

¹² MOL. Károlyi lvt. P. 396. Acta Publica. Acta Rákóciana. Series I. 1 Mif. Raksz. 23 757. Károly, 1706. június 29.

¹³ Dominkovits, 2002. 34.

¹⁴ Turbulý, 1994. 33.; Gecsényi, 1988. 15.; Dominkovits, 2005. 523.

¹⁵ Kovács, 2000. 78. 81.

folyamatos kompromisszumra kényszerítette a nagybirtokosokat a köztük és az alkalmazottak között támadt konfliktusok kezelésében. Ebben a helyzetben felértékelődtek azok a személyek, akik a szokásosnál jobb hatásfokkal tudták uruk érdekeit érvényesíteni. Az ilyen kapcsolat szereplőit, a hagyományos úr-szolga, illetve úr-uradalmi tisztségviselő (dominus-servitor, illetve dominus-officialis) titulus helyett és a megkülönböztetés szándékával, az újabb szakirodalom gyakran patronus-kliens elnevezéssel illeti.¹⁶

A kliens voltaképpen a gazdaság, a társadalom és az intézményrendszer fejletlenségének a „terméke”, aki az elmaradott struktúrában a működési feltételek hiányából fakadó nehézségeket volt hivatott elhárítani vagy legalábbis mérsékelni.

Tevékenysége szerteágazó volt, a konkrét gazdasági feladatok elvégzésétől kezdve a családi ügyek intézésén át az információk beszerzéséig. Az úrral való kapcsolata a bizalmon alapult, viszonyukat személyesség és – ha nem is egyenlő mértékben – kölcsönösség jellemezte. A kliens nem feltétlenül volt tagja az uradalmi apparátusnak és a megyei tisztikarnak, de nyilvánvalóan hatékonyabban tudta képviselni ura érdekeit, ha tényleges jogkört és befolyást jelentő pozícióval rendelkezett. Ezért a patrónus, elvárva a viszonzást, általában támogatta erre irányuló törekvéseit.

Eötvös és Károlyi kapcsolata ugyancsak ezen az elven működött. Több esetben előfordult, hogy valóságos konspiráció előzte meg az érdekérvényesítő akciókat. 1706 májusában például Eötvös arról tájékoztatta Károlyit, hogy visszatért Selmecről, ahol átadta ura levelét Hellenbachnak (alsó-magyarországi főbányagróf), és „eleget munkálódott” azon, hogy az „ökröket fejér pénzen” rátukmálhassa. Hellenbach meg is ígérte, hogy elküldi egy emberét Hevesre, aki az állatok megtekintése után meg fog alkudni Eötvössel. Azaz ekkor fog eldőlni, hogy a Károlyira való tekintettel megígért 1000 Rhénes forintért hány ökröt kell odaadni. A baj csak az – írta – Eötvös, hogy a marhák „mód nélkül ösztövérek és aprósok... igen selejtesek, ... idegen országra hajtani alkalmatlanok.” Ennek ellenére meg sem fordult a fejében (ahogy a Károlyiéban sem), hogy el kellene állni az üzlettől. Mindössze annyit tett, hogy kiválogattatta a legjobb állapotban lévő 120 ökröt, a többről pedig úgy rendelkezett, hogy „jó füvön” jártatással javítani kell a kondíció-

¹⁶ A megkülönböztetés igénye leghatározottabban Vári András még kéziratban maradt tanulmányában (Uruk hív szolgálai. Az úri hatalomgyakorlás a megyék és az uradalmak életében a 18. század elején.) figyelhető meg. A szerző, aki nemzetközi összehasonlításban évek óta vizsgálja a kora-újkor uradalmak intézményrendszerét, úgy véli, hogy a klientúrának hangsúlyosabb szerepe volt a birtokigazgatásban az eddig feltételezetténél. Ezúton is köszönöm, hogy kéziratát elolvashattam.

jukon, hogy – ha olcsóbban is – ezüst pénzért lehessen eladni őket a gyönyösi országos vásáron.¹⁷

A kapcsolat jellegéből következett, hogy Károlyi nem maradt hálátlan, s gazdasági előnyök biztosításával, tisztséghez juttatással, kérelmeinek kedvező elbírálásával, különböző fórumokon való személyes közbenjárásával támogatta bizalmas hívét.¹⁸ Több évtizedes együttműködésük természetesen nem volt konfliktusmentes. Sokszor idézett példa, hogy amikor Eötvös befogadta a főispán szökött jobbágyait, Károlyi, bár felháborították a történetek, nem vált meg tőle. Feleségéhez írott levelében úr és szolga egymásrautaltságának tudatában fejtette ki álláspontját: „Az szolga valamint hiba nélkül nem lehet, szintén úgy az ura vétek nélkül nincsen, de bolond már az, ki kicsiny vétekért megveti az szolgáját, annál bolondabb az szolga, ha kevés feddésért vagy intésért megutálja jó urát... Tovább is kívánok szolgálatjával élni, de úgy, hogy az intést felvegye, mert másként, ha szólnom nem volna szabad, uram lenne.”¹⁹

Bár valószínűleg ez a filozófia volt az irányadó Károlyi összes personális kapcsolatában, az Eötvössel való nézeteltérések esetén különösen érdeke fűződött a *modus vivendi* megtalálásához. Részben, mert Eötvös jó szakember volt, részben, mert a megyei elithez tartozott és nagy tiszteletnek örvendett.

A vagyoni háttér

Eötvös Miklós jómódú birtokos családból származván, szántóval, réttel, szőlővel rendelkezett. 1691 áprilisában 5 nyilas szőlőt adott el Tégláson 135 forintért a debreceni Baranyai Mihálynak, aki három részletben vállalta a vételár kifizetését.²⁰ Mivel azonban neki is a borból származott a legnagyobb haszna, inkább szőlőbirtokainak gyarapítására törekedett.²¹ 1695-ben 32 forintért megszerezte Pályiújlakon Szántó Kata–Szűcs Dávid és Kovács István szomszédságában lévő – szőlőjét, 1699-ben pedig 40 forintért és 2 öreg cseber borért a Rózsás szőlő Borsos Erzsébetet illető részét, akivel addig osztatlanul birtokolt.²² 1700-ban Virágos Györgytől és nejétől vásárolt újabb

¹⁷ MOL. Károlyi lvt. P. 396. Acta Publica. Acta Rákóciana. Series I. 1. Mif. Raksz. 23 757. Károly, 1706. május 18.

¹⁸ Ennek teljes felsorolására itt nincs lehetőség, csak 1–2 példára hivatkozok. Uo. Mif. Raksz. 23 753. Károly, 1705. február 3. Károlyi levelei..., I. k. 84. 133.

¹⁹ Kovács, 1988. 174.

²⁰ SzSzBML. IV. A. 1. XIII. 3. 1. d. 1691. Ecsed, 1691. április 4.

²¹ Ennek érdekében olykor birtokostársaira se volt tekintettel, még a parlagból is vágatott fel szőlőnek. SzSzBML. IV. A. 1. XIII. 3. 1. d. 1692. március 15.

²² Uo. Károly, 1699. június 8.

birtokot a „Nagy Rósás nevű szőlő hegyen”, szintén Bihar megyében 190 forintért és egy kősoért. A Váczi János és Csiki Kata szomszédságában lévő szőlőt az eladók „örökös saját jószág”-ként említik, amelyet most örökáron engednek át Eötvösnek.²³ Hat évvel később Komlói Márton(?) erdődi szőlője került a tulajdonába 230 forint ellenében.²⁴

Az igazán nagy birtokszerzésekre 1711 után került sor, nyilván annak köszönhetően is, hogy a szabadságharc folyamán jelentős tőkére tett szert. Jó lehetőséget nyújtott ehhez az a körülmény is, hogy második feleségének családjában több birtok is el volt zálogosítva, amelyek megszerzése a vagyongyarapítás kézenfekvő eszközének tűnt. Ezek közül 1712-ben sikerült megszerezni a pálfalvi uradalmat, amely akkoriban Sóváry Soós István kezén volt. (A Debreceni Tamás utódai által zálogba adott birtok ugyanis többször cserélt gazdát.) Soós egy recognitionalesben, arra hivatkozva, hogy ki kell fizetnie elhunyt apja adósságát és teljesítenie kell az apja özvegyével, Györki Zsófiával kötött szerződésben vállalt kötelezettségét, 4000 magyar forint fejében átengedte az Eötvös házaspárnak, valamint mindkét ágon lévő vérszerinti és törvényes örököseiknek (a továbbiakban: etc. – K. Á.) Szatmár megyében lévő örökös és zálogos jószágait. Azaz Pálfalvát és Oláh-Hodost egészen, az ombodi és amaci, továbbá egyéb, ugyancsak Szatmár megyében lévő részbirtokait az erdődi szőlővel együtt. És természetesen ezek összes tartozékát, tehát a szántó, kaszáló, mező, erdő, gyümölcsös kert, halászó és csikászó vizek mellett a malomhelyeket, a kocsmákat és a haszovételeket. A szokásoknak megfelelően, Soós, utódai nevében is, kezességet vállalt a birtok átadásáért. Ám ha ez valamilyen okból nem sikerülne, arról biztosította Eötvöst és feleségét etc., hogy joguk van lefoglalni bármely magyarországi vagy erdélyi birtokát – hasonló értékben. Az okirat egyik pontjában érdekes, egyáltalán nem szokványos feltételről olvashatunk. Soós István ugyanis kikötötte, hogy amennyiben az egy éven belül beszerezendő aquisitionalis levelekből az derül ki, hogy az eladott „jószágok és szőlők négy ezer magyar forintnál többen volnának [többet érnének – K. Á.], és az ötödfél ezer magyar forintokat is superálná, tehát in eo casu ujjobban tartozzék – Eötvös Miklós etc. neki és utódainak – öt száz magyar forintokat jó el kelő pénzül le tenni...” Soós végül elismerte Eötvös Miklós etc. jogát az apja, Sóváry Soós János és az általa Szatmár megyében elzálogosított birtokok kiváltására.²⁵ A birtok átadásának körülményeire vonatkozó iratokat egyelőre nem találtam. Az mindenesetre elgondolkodtató, hogy egy 1725-ben keltezett recognitio-

²³ Uo. 6. d. h. n. 1700. november 2. A Virágosnak fizetett összeget Lehoczky tévesen adja meg. *Lehoczky*, 1894. 89.

²⁴ SzSzBML. IV. A. 1. XIII. 3. 6. d. Károly, 1706. április 6.

²⁵ SzSzBML. IV. A. 1. XIII. 3. 6. d. Szatmár, 1712. március 11.

ban Soós azt írta, hogy „jöllehet pálfalvai jószággh eránt mind ez óráigh is contractus szerént eleget nem tehettem, mindazonáltal ujjobbon Tekéntetes Nemzetes Vitézlő Eötvös Miklós Uramtól leváltam ötven magyar forintokat...”²⁶ Nincs kizárva, hogy Eötvös a vidék elvadultsága és az uradalom siralmas állapota miatt nem sürgette a tényleges birtokbavételt. Később azonban házat épített itt, és úgy végrendelkezett, hogy a pálfalvi jószág élete végéig feleségét illesse meg, aki őt hosszú, súlyos betegségében szívesen és fáradhatatlanul dajkálta.²⁷

A pálfalvinál jóval jelentősebb vagyonhoz jutott a család a Lónyay-, illetve az Absolon-Löffelholz-féle birtokkomplexum megszerzésével. (A többféle elnevezés ellenére ugyanazon birtokokról van szó.) Az eredetileg Lónyay Anna, Kemény János erdélyi fejedelem hitvesének tulajdonában lévő jószágot azért konfiskálták, mert az asszony 1669-ben I. Lipót ellenfelei mellé állt. Hűtlenségét vagyonvesztéssel torolták meg, de az ítéletet később enyhítették, s birtokaitól élete fogytaig nem kellett megválnia. 1693. november 4-én Szalay Zsigmond munkácsi harmincados készített összeírást az uradalomról, amelyhez a következő helységek tartoztak: Namény, Ugornya, Atya, Som, Kaszony, Nagyvarsány²⁸, Kovácsapáti, Ilke, Barabás, Zápszony, Rafajnaújfalu, Szernye, Hetván, Csaroda, Bene, Csetfalva és Buca.²⁹ Ezek közül az első nyolc településen lévő birtokokat Szalay 13 720 forintra, az állagmegőrzés költségeit pedig 8700 forintra értékelte. Két év múlva újabb becslés történt, akkor az összes jószágot 22 420 forintra taksálták.³⁰

Az uradalmat Lipót 1696-ban adományozta Absolon Dániel császári és királyi tanácsosnak és feleségének, Czanner Caritasnak. Absolon részére, érdemeire tekintettel, már 1694-ben 15 000 rhénes (azaz 18 000 magyar) forint kegydíjat helyeztek kilátásba, amelynek kifizetésére 1695-ben a Szepesi Kamara is kötelezte magát. Absolon végülis ennek a kegydíjnak az ellentételezéseként kapta meg a Lónyay-féle birtokot, méghozzá áron alul. A különbség kiegyenlítéséről arra hivatkozva mondott le a Kamara, hogy az

²⁶ Uo. 1725. szeptember 7.

²⁷ Uo. Eötvös Miklós végrendeletének hiteles másolata: Apáti, 1765. május (?) 14. Eötvös egyébként a felesége iránti hálája ellenére kikötötte, hogy az asszony egy talpalattnyi földet sem adhat el a gyermekeket illető pálfalvi jószágokból.

²⁸ Kisvarsányban és Madán 1720-ban szerzett Eötvös részbirtokokat, amikor megvásárolta Farnosy László hagyatékát. *Lehoczky*, 1894. 91.

²⁹ 1752. december 10-én készült hiteles másolat a „Conscriptio Bonorum V[ásáros]naményiensium Fisco Regio Denuntiatorum Anno 1693. 4-a novembris interventa”-ról. SzSzBML. IV. A. 1, XIII. 6. d.

³⁰ *Lehoczky*, 1894. 91.

uradalom nagyrészt elpusztult. A beiktatásra 1697-ben került sor, nem sokkal később Absolon Dániel meghalt.³¹

Amikor az özvegy férjhez ment Löffelholz császári és királyi tábornokhoz, a birtokot meghirdette, s 1717-ben el is adta Eötvös Miklósnak és nejének 24 000 forintért.³² Mivel az adásvételre királyi beleegyezés nélkül került sor, a kincstár pert indított az Eötvös család ellen. Eötvös Miklós ekkor már nem élt, fiági örököseinek kellett megvédeniük a szerzeményt. A per során ismét felbecsülték a jószágot, és értékét 17 875 rhénes, azaz 21 450 magyar forintban állapították meg. Az ítélet szerint a családnak vissza kellett volna szolgáltatnia a birtokot, de igényt tarthatott a Löffelholznénak már kifizetett 16 000 forint megtérítésére. Eötvös Sándor, Miklós második házasságából született fia, akkor Bereg megye főispánja azonban Mária Teréziához folyamodott, aki 1755-ben hozzájárult a vagyon megtartásához. Azzal a kikötéssel, hogy a becsérték és a már letett összeg különbözetét, valamint az agens és az ügyvéd honoráriumát, összesen 3000 forintot, a család fizesse ki. Jóllehet a királynő nem vette figyelembe a birtok tényleges értékét és a beruházási költségeket, az örökösök elfogadták a feltételeket. A Lónyay-féle uradalom ennek köszönhetően kerülhetett, immár jogerősen, 1756. augusztus 27-én az Eötvös família tulajdonába.³³

Ahogy a Lónyay-féle birtokok megszerzésében szerepet játszott a véletlen (Absolonné férjhezmenetele és elköltözése által), úgy a csengeri uradalom esetében is. Bárány László generális ugyanis királyi kegyből jutott birtokhoz Szatmár és Szabolcs vármegyében, de dunántúli lévén, észszerűségi megfontolásból szabadulni akart a lakhelyétől távolos adománytól, hogy „közelebb hasznosabb jószágot” vehessen. Így adódott újabb lehe-

³¹ *Lehoczky*, 1894. 91.

³² Uo. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltárban megtalálható obligatoriales és cessionales alapján a vételár eredetileg kisebb volt. A két irat hiányos, keltezetlen és nincs rajta aláírás sem, de tartalma és a Czanner Caritasra való utalás alapján egyértelmű, hogy a Lónyay-féle uradalom adásvétele során fogalmazódott. A vételárról csak az egyikben, a kötelezettséget vállaló levélben esik szó. Az összeg azonban nem 24 000 forint, hanem 11 400 rhénes forint, amelyből Eötvös – hiszen nyilvánvalóan ő volt a vevő – mindössze 1000 forintot tett le. A többi pénz kifizetését két részletben vállalta, mégpedig úgy, hogy 5400 forintot két esztendő múlva Kassán vagy az eladó által megjelölt helyen, a fennmaradó összeget pedig ugyanilyen körülmények között, legkésőbb újabb 2 év eltelte után köteles átadni Löffelholzné megbízottjának. Arra is kötelezte magát, hogy a kamatot minden év szeptember 1-ig leteszi. Mivel a 11 400 rhénes forint 13 680 magyar forintnak felel meg, arra kell gondolnunk, hogy a vételár kialakítása során először a birtok 1693. évi becsértékét vették alapul, sőt az is sokat nyomhatott a latba, hogy – Czanner Caritast idézve – „actu is némely portiók, megh említet [vásárosnaményi] castélyhoz és [kaszonyi] curiához tartozandók kivált, az apácák részéről per alat vannak”. SzSzBML. IV. A. XIII. 3. 6. d.

³³ *Lehoczky*, 1894. 92.

tőség a birtokait módszeresen gyarapító Eötvös Miklós számára, aki 1727. november 23-án kötötte meg a szerződést Splényivel Madán.³⁴ Ennek értelmében a Szatmár megyei Szinérváralja, Sonkád, Csenger, (Csenger)jánosi, Tyukod, Újfalu, Angyalos, Sályi, Ökörítő, Tunyog, Kocsord, Sándor, Gebe, Parasznia és a Szabolcs megyei Pályi területén lévő „jóságokat, curiákat, jobbágyságokat, pusztá telekeket és szőlőket” Eötvös 20 000 magyar forintért szerezte meg. Splényi a szokásos tartozékokon és haszonvételeken kívül a borkészítéshez szükséges kádak, hordók, sajtolók és a szőlőművelés során használt munkaeszközök, továbbá a váraljai, csengeri és sonkádi háztartási eszközök átadására is kötelezte magát. Sőt, a 20 000 forintos vételár fejében arra is feljogosította Eötvöst, hogy az akkori piaci áron, marhát és bort foglalhasson le magának 252 magyar forint értékben. Mint eladó, a szokásoknak megfelelően, természetesen vállalta, hogy beszerzi a szükséges okmányokat, megőrzi a birtok állapotát a tényleges birtokbaadásig és mindenkiel szemben megoltalmazza a vevők jogos érdekeit, illetve – ha ez mégsem sikerülne – gondoskodik kárpótlásukról egyéb ingó és ingatlan javaiból.

Eötvös, aki egyébként a szerződés megkötésekor „egy pénzt sem tett le”, azzal a feltétellel kötött üzletet, hogy a vételár felének kifizetése az elkövetkezendő új esztendő napjához képest 3, a fennmaradó tartozás tisztázása ahhoz képest 2 év múlva esedékes, méghozzá arany vagy ezüst pénzben. A teljesítés határideje tehát a szerződéskötéstől számítva 5 év volt, amely során Eötvös az első 3 esztendőben évenként 1 000, az utána következő két évben, a tőketartozás csökkenésének megfelelő mértékben, évi 500 forint kamat fizetését vállalta.³⁵ Splényi László és fia, Gábor, továbbá csengeri inspektoruk, Paner (máshol: Paur) András levelei, illetve a pénz felvételét igazoló nyugták bizonyítják, hogy az 1728. és a következő évi kamat kifizetése rendben megtörtént.³⁶ A felek együttműködése úgy szólna zavartalan volt, pedig az akvizitionales megszerzése nem ment könnyen. A Sulyok és a Kállay család is óvást emelt Splényi szerzeménye ellen, jobb belátásra térítésük érdekében a szerződő felek még a megvesztegetésükre is gondoltak.³⁷ A

³⁴ SzSzBML.IV.A. XIII. 3. 6. d., ill. csaknem azonos szövegváltozata: uo. 2. d. A kontraktusban minden esetben Mád szerepel a keltezésnél, mivel azonban ez a település ma automatikusan a Zemplén megyei, boráról híres települést juttatja eszünkbe, nem árt felhívni a figyelmet arra, hogy itt a mai Nyírmadáról van szó.

³⁵ A SzSzBML-ban található egy másik szerződés is, amely szintén 1727. november 23-án készült, de később és más kézzel azt írták rá, hogy conceptus. Ebben 18 000 magyar forintos vételár szerepel.

³⁶ SzSzBML. IV. A. XIII. 3. 2. 6. d. Kanizsa, 1729. január 26. Pálfalva, 1729. április 7. Nyársardó, 1730. február 10.

³⁷ Uo. 2. d. Kassa, 1728. március 5. Kanizsa, 1728. április 24. Kanizsa, 1728. július 6.

generális kérésére Eötvös többször segített a birtokigazgatásban is.³⁸ Amikor azonban Splényi László meghalt, megváltozott a helyzet. Jóllehet a birtokszerzést igazoló levélnek még híre-hamva sem volt, Splényi Gábor már 1730 elején jelezte – ebben a levélben utalt egyébként apja halálára is –, hogy esedékes a vételár első részletének kifizetése. Augusztusban, bár még mindig nem került sor a statutiora, Paner András figyelmeztette Eötvöst, hogy teljesítse a szerződésben foglalt feltételeket. December végén, arra való hivatkozással is, hogy Csenger kivételével megtörtént a birtokbaiktatás, az inspektor azt kérte Eötvöstől, hogy jelenjen meg Madán és helyezze letétbe a 10 000 forintot. Nem kell tartania semmitől, mert Splényi Gábor csak akkor veszi fel a pénzt, ha minden jogi akadály elhárul a tényleges birtokbaadás útjából. Ez csupán idő kérdése, mert elképzelhetetlen – írta Paner –, hogy ura „ne triumphállyon”.³⁹

Eötvös Miklós azonban nem fizetett, feltételezhetően azért, mert egyértelmű biztosítékot szeretett volna kapni. Valószínű, hogy ekkor hintette el Splényi Eötvös elleni perindítási szándékát, ugyanis 1731 októberében Kereskényi János és Bokor János, Szatmár megye szolgabírája, illetve esküdtje levelet intéztek hozzá. Ebben arra figyelmeztették, hogy amennyiben bírósághoz kíván fordulni, ahogy hírlík, haladéktalanul tegye azt meg, mivel Eötvös Miklós öreg és beteg, s nem szeretné, ha holta után feleségének és árváinak kellene pereskedniük.⁴⁰

Eötvös kívánsága nem teljesült. A Tiszántúli Kerület Királyi Táblájának elnöke és esküdtjei halála után két évvel idézték meg özvegyét vagy annak törvényes képviselőjét Debrecenbe az ügy kivizsgálása és ítélethozatal céljából.⁴¹ A csengeri birtok végül is csak 1736-ban került az Eötvös család birtokába, miután Debreczeni Mária és gyermekei a vételárat teljes egészében kiegyenlítették.⁴²

A vásárlás mellett Eötvös a vagyongyarapítás egyéb lehetőségeivel is élt. Mobiltőkéjének egy részét kölcsönadva, újabb birtokokra és jobbágysokra tett szert. 1709-ben például Csabay István kölcsönzött tőle 435 magyar forintot azzal a feltétellel, hogy a Domahidy Lászlónak elzálogosított ombodi és amaci jószágok néhány hónap múlva esedékes visszaváltása után Eötvös kapja meg azokat 6 esztendőre. Csabay azt is vállalta, hogy majdan, a birtokok Eötvöstől történő visszaváltásakor, kész letenni 1600 forintot „akkori jó

³⁸ Uo. Kanizsa, 1728. április 24. 1728. július 6. stb.

³⁹ Uo. Nyársardó, 1730. február 10. augusztus 28. december 24. Uo. 13. d. Nyársardó, 1730. december 29.

⁴⁰ Uo. 6. d. Kaplony, 1731. október 8.

⁴¹ Uo. Debrecen, 1733. január 26.

⁴² Uo. Splényi Gábor cessionalis levele. Csenger, 1736. február 21.

elkelő ezüst vagy arany pénzül”. Amennyiben Domahidy nem adná vissza a nála lévő birtokokat, Eötvös 4 ház jobbágyukkal kárpótolhatja magát egy esztendőn keresztül. Akkor Csabay, természetesen a 435 forint megadása esetén, visszaveheti őket.⁴³ Erre azonban nem került sor, sőt, 1724-ben Csabay újabb, 400 forintos kölcsönt vett fel. Ennek fejében egyrészt megerősítette a korábbi szerződés minden pontját, másrészt átengedte Eötvösnek egyik kórógyi telkét. Méghozzá úgy, hogy 12 évig sem ő, sem utódai nem formálhatnak jogot a visszaváltásra, és a határidő letelte után – figyelembe véve az 1709-ben vállalt 1600 forintos váltságösszeget – 2000 forintot letesznek.⁴⁴ Két esztendővel később Csabay, ezúttal apja adósságának megfizetése céljából, ismét kölcsönért folyamodott. Arra vállalt kötelezettséget, hogy a felvett 150 rhénes forintot négy hónap múlva kamatostól visszafizeti. Ám ha ez nem történne meg, átengedi zálogba Eötvösnek a szülei által bírt ombodi és amaci jószágot.⁴⁵

A Csabaynak nyújtott hitel azért is figyelemre méltó, mert Eötvös Miklós ennél kisebb összegeket kölcsönzött. 1714-ben 40 forint ellenében szerezte meg Bay András kisdobronyi telkét a rajta lakó jobbágygal együtt, amelyet visszaváltásig birtokolt.⁴⁶ 1726-ban Bölöni Nagy Mária 30 forintért zálogosította el neki egyik jobbágyát, akit – a szerződés szerint – két éven belül nem válthatott ki.⁴⁷ A következő esztendő végén Jákó Mihály és neje, Debreczeni Éva kölcsönzött Eötvösektől 200 magyar forintot, amelynek megadásaig a Gyülvész pusztán lévő fél udvarház helyüket engedték át 3 paraszttelkekkel, valamint Vetésen 7 pusztatelküket minden tartozékával és haszonvételével együtt, összesen 400 forint értékben.⁴⁸

A hitelnyújtás nem mindig kapcsolódott össze zálogüggyel. 1710-ben például Mihóczi Péter plébános kért kölcsön 50 magyar forintot Eötvöstől, mint commissariustól a „hadak pénzéből”, s mindössze arra kötelezte magát, hogy „hova hamaráb” tartozik azt megadni.⁴⁹ Nyilvánvaló, hogy Eötvös már csak azért sem kérhetett zálogot, mert közpénzből hitelezett. Szanyi János esetében viszont más volt a helyzet. Rajta saját pénzéből segített, valószínűleg együttérzésből. Szanyin ugyanis 125 német forintot akartak behajtani, azt az összeget, amelyet a szabadságharc utolsó időszakában megelőlegezett a helyőrségeknek, s amely az elszámolásnál hiányként jelentkezett. Ennek

⁴³ Uo. 6. d. Károly, 1709. december 3.

⁴⁴ Uo. Jánk, 1724. január 10.

⁴⁵ Uo. Pálfalva, 1726. június 20.

⁴⁶ Uo. Kisvarsány, 1714. január 25.

⁴⁷ Uo. Pálfalva, 1726. június 14.

⁴⁸ Uo. Pálfalva, 1727. december 23.

⁴⁹ Uo. Ecsed, 1710. február 8.

fedezetét ugyanis a munkácsi uradalom adója jelentette volna, de az éppen az „urak” miatt, csak részben folyt be.⁵⁰ Szanyi csaknem másfél évtizeddel később is kért kölcsönt Eötvöstől, akkor a Kassán tanuló fia költségeire hivatkozva. A 90 magyar forintot jó félév múlva, 1726 húsvétján szándékozott kifizetni cum granarum actione. Még kamatról sem volt szó, csupán abban az esetben, ha kötelezettségét nem teljesítené.⁵¹

A főnemesi körökben szokásos több ezer forintos hitelnyújtásokhoz képest az Eötvös Miklós által kölcsönzött összegek nem voltak jelentősek, mégis hozzájárultak a família anyagi gyarapodásához és a neki lekötelezettek körének bővüléséhez. A hitelügyletekből az is kiderül, hogy ő maga csak ritkán folyamodott kölcsönért.⁵² Ez egyrészt azzal magyarázható – mint a Lónyay-, illetve Splényi-féle uradalom megszerzésénél is láttuk –, hogy Eötvös saját erejére hagyatkozva, inkább vállalva a magas kamatot is, részletfizetésre vásárolt birtokot. Másrészt sokirányú és eredményes gazdálkodásával, amelyből jelentős bevétele származott. Az örökösei által kezdeményezett perből egyértelműen kiderül, hogy a Rákóczi-szabadságharc alatt viselt tisztsége a vagyonosodás szempontjából is nagy lehetőséget jelentett számára. A vármegyék dézsmájának exárendálása mellett, állat- és gyapjúeladásból, bor- és sörkereskedelemből jutott jövedelemhez. Nem véletlenül fogalmazódott meg a tanúk meghallgatása során az a kérdés, hogy volt-e Eötvös Miklós a szabadságharc alatt olyan helyzetben, hogy „szép jószágokat” vehetett volna, „ha a változó üdötül nem tartott volna”. A kissé körmönfönt megfogalmazás azt sugallja, hogy volt, s ezt a „ládabeli portékája, pénze, ezüst-arany marhája” iránti érdeklődés is megerősíti.⁵³

Eötvös Miklós ahhoz a nemesi réteghez tartozott, amely a pénzhíányos időszakban is fizetőképessé volt. Ezért vehette bérbe 1709-ben Lónyay Ferenc fegyveresítési és ruházati főhadbiztossal együtt a csödbe ment kállói salétromofficinát, amelyet saját tőkéjükből üzemeltettek. Ők vették meg a salétromfőző parasztoktól a nyerssalétromot, és ők finanszírozták a finomítási eljárás költségeit is. Bár a bérleti szerződésben vállalt kötelezettségüknek maradéktalanul eleget tettek évi 1000 q tisztított salétrom leszállításával, az érte járó pénzt nem kapták meg.⁵⁴ A veszteség azonban nem lehetett megrendítő Eötvös számára, mert 1713-ban 3 esztendőre bérbe vette Károlyi

⁵⁰ Uo. Munkács, 1711. ? 16.

⁵¹ Uo. Jánk, 1725. augusztus 10.

⁵² 1719-ben Rövid Jakabtól vett kölcsön 106 magyar forintot, hogy azt Löffelholznénak kifizethesse. SzSzBML. IV. A. XIII. 3. 6. d. Jánk, 1719. június 2.

⁵³ Copia Deutri Punctorum. MOL.Károlyi Ivt. P. 1511. 2. d. Eötvös család peres iratai 1617–1770. SzSzBML. IV. A. XIII. 3. 6. d. Károly, 1703. július 6. Endréd, 1707. május 29.

⁵⁴ *Bánkúti*, 1980. 75–78.

Sándor erdódi valamint károlyi és szatmári jószágait. Az előbbi évi 1500, az utóbbit évi 3000 forintért. Mivel az uradalmakat korábban inspektorként nagy hozzáértéssel igazgatta, érthető Károlyi megnyugvása, aki, ahogy Bécsbe indulása előtt írta egyik levelében, megmenekedett a szóban forgó birtokok „nyűgétől”.⁵⁵

Eötvös Miklós gyermekei végülis méltó örökösnek bizonyultak. Apjuk halála után egy évvel, lényegében az ő testamantumának a szellemében egyeztek meg a vagyoni kérdésekben 1732. április 28-án Foglár György vikárius, választott egri püspök ítélőszékén.⁵⁶

Rövidítések

BMTI	Bécsi Magyar Történeti Intézet
MOL. Károlyi lvt.	Magyar Országos Levéltár. A Károlyi család nemzetségi és fõti levéltára.
SzSzBML.	Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár

Források és irodalom

- Bánkúti Imre* (1980): Lónyay Ferenc fegyveresítési és ruházati főhadbiztos válogatott iratai. In: *Folia Rákócziána*. 4. sz. Vaja, 1980.
- Bánkúti Imre* (1991): A kuruc függetlenségi háború gazdasági problémái 1703–1711. Bp., 1991.
- Dominkovits Péter* (2002): Familiárisi szolgálat – vármegyei hivatalviselés. Egy 17. századi Sopron vármegyei alispán, gálósházi Récsey (Rechey) Bálint. In: *Korall*, 9. 2002. szeptember
- Dominkovits Péter* (2005): Fõúri familiárisok. Sopron vármegye alispánjai a 17. században. In: *Idõvel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk. G. Etényi Nóra, Horn Ildikó. Bp., 2005.
- Éble Gábor* (1894): Adalék a vásáros-naményi Eötvös család történetéhez. In: *Turul*, 1894.
- Gecsényi Lajos* (1988): Gyõr megye közigazgatása és tisztikara a XVII. században. In: *Levéltári Szemle*, 1988. 3. sz.
- Heckenast Gusztáv* (2005): Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. Bp., 2005.
- Illéssy János–Pettkó Béla* (1895): A királyi könyvek. Bp., 1895.
- Károlyi levelek... 1994. Károlyi Sándor levelei feleségéhez (1704–1724) I–II. k. Szerk. Kovács Ágnes. Közreadják: Csobó Péter, Fejes Judit, Kovács Ágnes,

⁵⁵ MOL. Károlyi lvt. P. 397. Károly, 1713. március 12. vagy 14. *Éble*, 1894. 190–191.

⁵⁶ MOL. Károlyi lvt. P. 1511. Idegen családok iratai. I. fiók. Eötvös család peres iratai 1617–1770.

- Kováts Zoltán, Restás Attila, Szabó Zsolt, Wiedemann Krisztina.* Debrecen, 1994.
- Kovács Ágnes* (1988): Károlyi Sándor. Bp., 1988.
- Kovács Ágnes* (1997): A Vay család felemelkedése a magyarországi arisztokráciába. In: Rákóczi-kori tudományos ülésszak 1996. október 25. Szerk. *Heckenast Gusztáv, Molnár Sándor, Németh Péter.* Vaja, 1997.
- Kovács Ágnes* (2000): A 18. századi országos tisztségviselők és a főispánok névjegyzékének társadalomtörténeti tanulságai. In: Emlékkönyv L. Nagy Zsuzsa 70. születésnapjára. Debrecen, 2000.
- Lehoczky Tivadar* (1894): A vásáros-naményi Eötvös-család. In: *Turul*, 1894.
- Szakály Orsolya* (2002): A vajai Vay család a 18. században. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére.* Szerk.: *Fodor Pál–Pálffy Géza–Tóth István György.* Bp. 2002.
- Turbuly Éva* (1994): Adatok a megyei közigazgatás és tisztikar történetéhez a Nyugat-Dunántúlon a 16. század második felében és a 17. század első évtizedeiben. In: *Levéltári Szemle*, 1994. 4. sz.